

УДК 1:340.1:316.324.8

БРИЖКО В.М., доктор філософії (Ph.D.), старший науковий співробітник

ОСОБЛИВОСТІ ОЗНАК ТА МАТЕРІАЛЬНА СПЕЦИФІЧНІСТЬ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА^{*}

Анотація. Про сферу інформаційного права, як самостійну юридичну галузь у складі правової системи держави.

Ключові слова: ознаки інформаційного права, інформаційні відносини, матеріалізація інформації.

Аннотация. О сфере информационного права, как самостоятельной юридической отрасли в составе правовой системы государства.

Ключевые слова: признаки информационного права, информационные отношения, материализация информации.

Summary. About the sphere of information right as independent legal branch in composition of the state legal system.

Keywords: signs of information right, information relations, materialization of information.

Постановка проблеми. Класифікаційний поділ загальної системи права на окремі галузі передбачає у неї однорідність суспільних відносин та наявність трьох ознак:

перша ознака – предмет суспільних відносин, якій не збігається з предметами відносин інших галузей. Він є основним критерієм поділу загальної системи права на галузі. При цьому, предмет відносин має відображати матеріальність, тобто мати характер “речі”, “майна”;

друга ознака – методи правового упорядкування відносин, які визначаються функціями (завданнями окремої галузі) та нормативно-правовими засобами, за допомогою яких здійснюється упорядкування відповідного кола суспільних відносин;

третья ознака – принципи правового упорядкування відносин, які визначають умови і правила у процесі взаємодії різних суб’єктів.

Інформаційне право як наука, що визначає розвиток юридичної галузі і навчальної дисципліни в інформаційній сфері, перебуває в стані становлення та пошуків системи упорядкування інформаційних відносин з метою створення цілісного інформаційного законодавства, адаптованого до європейських правових стандартів [1].

Результати роботи щодо предметного упорядкування інформаційних відносин знаходять відображення у працях таких вчених, як: О. Баранов, Ю. Батурич, І. Бачило, А. Венгерів, О. Гаврилов, Б. Герасимов, В. Дозорцев, В. Копилов, Т. Корнєєва, Ю. Кудрявцев, М. Лапчинський, І. Маміюфа, А. Миньков, В. Пилипчук, М. Рассолов, Ю. Тихомиров, В. Фурашев, О. Яременко та ін. (див. список у [2, с. 281-293]).

© В.М. Брижко, 2015

^{*} Робота є продовженням досліджень за НДР “Теоретико-правові основи формування та розвитку інформаційного суспільства” за темою “Філософія інформаційного права” щодо проблематики узагальнення філософсько-гуманітарного і теоретичного знання про право як специфічну форму соціального буття людей і нормативного упорядкування суспільних відносин в інформаційній сфері.

На превеликий жаль, становлення інформаційного права як самостійної юридичної галузі у складі правової системи держави продовжує обмежуватися дискусіями по окремих законах та політичною несприйнятливістю щодо створення в державі єдиної базово-рамкової системи упорядкування інформаційних відносин. Здійснення цієї роботи було визначено у ч. 2 Розділу III Закону України “Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки” та передбачало, зокрема: “...з метою підвищення ефективності розвитку інформаційного суспільства необхідно створити цілісну систему законодавства, гармонізовану з нормами міжнародного права, ...здійснити кодифікацію інформаційного законодавства” [3].

Метою статті є подальше обґрунтування автономної самостійності інформаційного права і інформаційного законодавства (далі – сфери інформаційного права) у складі загальної правової системи держави.

Виклад основного матеріалу. Сфера інформаційного права, як особлива та специфічна область правового упорядкування та регулювання суспільно-інформаційних відносин має свій об’єкт, предмет, методи та принципи.

Об’єктом інформаційного права є явища та процеси в інформаційній сфері, які визначають інформаційно-правові відносини. Об’єктом інформаційних відносин може вважатися “інформація” – відомості, факти та знання, які розміщені на матеріальному носії. Їх відображення і інтерпретація у свідомості людини визначає властивий “інформації” динамічний характер змін в уявленнях та, у подальшому, в формуванні знань.

Поява комп’ютерної техніки, інформаційно-комп’ютерних технологій та телекомунікаційних мереж призвела не тільки до змін у суті, характері і спрямованості багатьох суспільних відносин, а й до появи нового їх виду – електронно-інформаційних відносин. У зв’язку з цим в інформаційному законодавстві основний об’єкт відносин все частіше став визначатися поняттям “дані”. На його основі формуються бази даних, інформаційна продукція, інформаційні ресурси, засоби забезпечення систем автоматизованої обробки даних, у яких “дані” надають (відображають) відомості, що “пристосовані”, “прикріплені” до електромагнітного (цифрового, світлового тощо) носія завдяки техніці та технологіям слабких струмів (електроніки та зв’язку). “Дані” як об’єкт електронно-інформаційних відносин – це формалізовані знаково-кодові комбінації, що представляють інформацію, призначені для їх автоматизованої обробки; цифрові дані – це закодовані електричні сигнали й електронні структури. По суті, “дані” – це закодовані та зафіксовані явища та події, що визначаються статичністю. У цьому їх важливий та суттєвий атрибут відмінності від поняття “інформація”, яка, як зазначалося вище, у свідомості людини має динамічний характер.

У електронно-інформаційному середовищі існує не “інформація” як така, а закодована структура, яка залежить від форми і змісту “даних”, що її представляють, і яка є умовою комп’ютерно-мережових комунікацій. З техніко-технологічної точки зору функціонування каналів телекомунікації можна сказати про те, що в мережах Інтернету ніякої інформації немає, а є лише коди і електронні структури. Тому, ототожнення і підміна понять “дані” і “інформація” в юридичних документах не зовсім відповідає вимогам точної однозначності в поняттях і свідчить про порушення одного із законів формальної логіки – “закону тотожності”.

Предмет суспільних відносин в сфері інформаційного права.

Сьогодні немає єдності в поглядах на перспективи становлення сфери інформаційного права, зокрема стосовно того, що стосується створення юридичної основи (правового фундаменту) інформаційного суспільства.

Одні учені розглядають інформаційну сферу як комплексну галузь публічного права, яка вивчає інформаційні відносини, а також діяльність суб'єктів цих відносин та правовий режим інформаційних процесів у сучасному суспільстві [4, с. 339]. Інші визначають як систему норм, що регулюють суспільні відносини в інформаційній сфері суспільства і його частинах [5, с. 22; 6, с. 4]. Треті стверджують, що інформаційне право – це правовий фундамент інформаційного суспільства, що активно формується у всіх країнах і на континентах за допомогою глобальних інформаційних мереж та інших нових інформаційних технологій [7]. Четверті вважають, що інформаційне право діє лише в рамках організаційно-правових форм регламентації суспільних відносин, що виникають в процесі акумуляції, аналітичної обробки і поширення інформації за допомогою електронних засобів [8, с. 284-285].

Для більш чіткого розуміння того, що вкладається у поняття “сфера інформаційного права” та удосконалення інформаційного законодавства, український учений О.А. Баранов запропонував юридичну новацію, згідно якої інформаційне право має базуватися на двох видах відносин.

Перший – інформаційні відносини, які визначають суспільні відносини, що мають місце в процесі створення, поширення, використання, збереження і знищення (утилізації) інформації.

Другий – інформаційно-інфраструктурні відносини, які визначають суспільні відносини, що мають місце в процесі забезпечення реалізації інформаційних відносин, тобто пов'язані з функціонуванням суб'єктів інформаційної інфраструктури, які надають інформаційні послуги і виконують роботи в інформаційній сфері, використовують інформаційні технології і ресурси, забезпечують інформаційну безпеку тощо [9].

Резюмуючи погляди більшості учених у розумінні суті інформаційного права, слід зазначити, що усі вони мають багато спільного.

По-перше, визнається необхідність формування нової автономної юридичної галузі, яка в рамках інформаційного суспільства успадковує механізм інформаційно-правового регулювання відносин.

По-друге, в інформаційній сфері виділяються специфічні відносини як початкові поняття нової галузі правових знань. Вони безпосередньо пов'язані зі створенням, обробкою, використанням і поширенням інформації.

І по-третє, всі вищезгадані автори виходять з актуальності соціального і юридичного аналізу суб'єктів інформаційних відносин, інформаційного обміну як такого, інформаційних мереж і нових інформаційних технологій в суспільстві.

Враховуючи вищенаведене, з наукової точки зору можна виходити з того, що інформаційне право – це галузева юридична наука, що вивчає інформаційні відносини і інформаційну діяльність в суспільстві. Нормативно-правове упорядкування цих відносин і діяльності встановлює в цілому правове положення державних органів, суспільних організацій, засобів масової інформації, підприємницьких структур тощо, а також публічні і приватноправові відносини різних суб'єктів в певних сферах інформаційної діяльності. Таким чином, предмет у сфері інформаційного права передбачає правове упорядкування та регулювання інформаційних відносин, які відображають умови і правила поведінки різних суб'єктів права в інформаційній сфері.

Сьогодні одна з головних проблем в упорядкуванні інформаційних відносин полягає у тому, що дуже багато норм, які безпосередньо належать до інформаційної сфери, “розпорошено” по законах та підзаконних актах. Вони охоплюють своєю регулюючою дією різноманітні “зрізи” суспільних відносин інших галузей права та розділів законодавства (цивільне, фінансове, трудове, кримінальне і т. д.). Цей зв'язок необхідний

у виконанні важливої ролі у загальному правовому регулюванні суспільних відносин. Але, з одного боку, норми, які стосуються інформаційних відносин, мають слабку понятійну узгодженість та змістовну кореляцію між собою, що не створює системності та порядку, які б мали визначатися єдиною системою упорядкування інформаційних відносин в державі. З іншого – продовжують існувати проблеми інтеграції у світовий інформаційний простір, що також визначає потребу у приведенні до упорядкування інформаційних відносин та створення єдиної системи сфери інформаційного права, згідно загальноновизнаних приписів європейських правових стандартів.

В.А. Копилов, один з перших учених, який стояв біля витоків сучасних досліджень проблем інформаційного права, відзначав [10, с. 26-29]: “Норми інформаційного права в тому або іншому вигляді активно впливають на всю соціальну сферу суспільства, пов’язану із створенням, поширенням, обробкою і споживанням інформації, а також на всю інформаційну сферу суспільства. Як сфера правового регулювання, вона є сукупністю суб’єктів права, що здійснюють на основі інформаційного та іншого законодавства таку діяльність, яка дозволяє вирішувати конкретні інформаційні задачі в суспільстві, включаючи і сам механізм правового регулювання цієї сфери. Сама інформаційна сфера як об’єкт правового регулювання поділяється на п’ять таких основних предметних областей: створення і розповсюдження нової і похідної інформації; формування інформаційних ресурсів, підготовка інформаційної продукції і надання інформаційних послуг; реалізація права на пошук, отримання, обробку, поширення і використання інформації; створення і застосування інформаційних систем, інформаційних технологій і засобів їх забезпечення; створення і застосування засобів і механізмів інформаційної безпеки”.

Таким чином, інформаційне право визначається сукупністю принципів інформаційних правовідносин та інформаційно-правових дій, що реалізуються конкретними суб’єктами відповідно до норм інформаційного законодавства. На практиці інформаційно-правова діяльність спрямована на збір, обробку і поширення інформації тощо. В процесі цієї діяльності розв’язуються цілі і задачі правового регулювання, і у випадку порушення інформаційного законодавства вживаються певні заходи.

Сфера інформаційного права, маючи свої початкові засади в теорії держави і права та будучи тісно пов’язаною з галузевими юридичними науками, підходить до свого предмету з самостійних позицій, відмінних від підходу до своїх предметів з боку інших юридичних наук. Це визначається тим, що предмет сфери інформаційного права включає інформаційно-правові відносини, що мають свій соціально-правовий зміст, а їх специфіка обумовлена об’єктивними особливостями функціонування інформаційного середовища, яке передбачає застосування та розвиток інформаційно-технологічних засобів.

Отже, сфера інформаційного права як самостійна галузь знання (незалежно від того, що деякі його норми використовуються в інших галузях права, як, скажімо, частина норм земельного права – в рамках цивільного права) визначається лише своєю сукупністю принципів та норм, регулюючих інформаційні відносини в суспільстві. І при цьому ця галузь права не претендує на “чужі” норми і не збирається їх “поглинати” з інших галузей. Інформаційне право існує і розвивається в тісному зв’язку з останніми і сприяє вдосконаленню загальних механізмів правової дії на суспільні відносини.

Специфічність інформаційної матеріальності.

На початку цієї роботи ми визначали, що галузь права, яка претендує на автономність в загальній системі права, повинна мати власний предмет правового упорядкування відносин, який передбачає його матеріальність, тобто відповідає сутності “речі”, “майна”.

Те, що звичайно розуміється під “інформацією” не є матеріальним, з погляду оцінки за фізичними ознаками речовини. Це поняття застосовується для позначення уявлень про будь-які відомості, факти і знання, їх відображення і інтерпретації в свідомості людини. Але, вона може представлятися й як програма стану чи поведінки будь-чого або будь-кого, як час чи енергія у часі. Всесвіт – це процес у матеріальних структурах, які зазнають енергоінформаційних змін. У природі в результаті зміни інформації відбуваються зміни в енергетиці того чи іншого поля, що визначається, наприклад, у тому, що вона може не тільки надавати відомості, а й давати або забирати енергію людини. І все це відбувається у часі безперервно [11].

“Інформація” дійсно унікальний, особливий об’єкт (чи енергія, чи матерія, чи час, чи якась субстанція – як кому подобається). Головне, вона є “двигителем” (рушійною силою) у “двигунах” Всесвіту, які мають назву –“матерія” та “енергія”. Без комунікаційного впливу “Інформації Всесвіту” на гравітацію, чорну і білу матерію і енергію, немає ніяких змін в “матерії” і “енергії”, зокрема, на планеті під назвою “Земля”.

У традиційному контексті розуміння “інформації” людиною, як нами визначалось у [2, с. 63-64], вона містить в собі одночасно і ідеальний і матеріальний початок, тобто має два аспекти:

семантичний – інформація розглядається як відомості, як якісне значення змісту повідомлення. Звідси можна говорити про те, що інформація – це відомості про дійсність на основі мислення і висновків людей або вирішення задач засобами, що наділені “інтелектуальними” можливостями;

онтологічний – інформація розглядається як кількісна міра пропускнуї здатності каналу телекомунікації (визначеності й інтенсивності потоку повідомлення в мережах, що зветься “трафік”) і упорядкування повідомлень (організація процесу кодування /декодування і передачі/прийому даних). Інформація в даному аспекті розглядається як упорядкована субстанція, яку можна описати математично. При цьому під системою упорядкування розуміється система з об’єктивно заданим алгоритмом, що може бути розпізнаний. Мова йде не про зміст інформації, а про можливості її неспотвореного перетворення-кодування для обробки даних в автоматизованих системах і переміщення їх по мережах комунікації.

Цей дуалізм й полягає в основі специфічності упорядкування та регулювання інформаційних відносин.

Думки в голові людини про дійсність ще не є інформацією. Тільки у процесі передачі вони стають інформацією. Тобто, народжена думка – ще не інформація. Але якщо ця думка повідомляється іншій людині, тоді і виникає інформація. Причому, при спілкуванні передається не сама думка, а тільки її віддзеркалення (копія), виражене словесно (матеріальний носій – хвилі звукових коливань) або завдяки іншій формі її носія. Тільки при з’єднанні ідеального з матеріальним виникає інформація. За відсутності одного з цих компонентів інформація зникає.

Думка і її копія, у вигляді відомостей, належать конкретній особі. Вона єдина, хто може ними (відомостями) скористатися і розпорядитися, тобто використати за власним бажанням. Саме тут інформація набуває статус власності в правовому сенсі слова. Але коли власник передає (повідомляє) інформацію іншій особі, його статус (монополія) власника зникає, чого не відбувається з матеріальними об’єктами.

Юридично власність на майно зводиться до сукупності складових (тріади повноважень): володіння, користування і розпорядження майном (річчю). Ця правомочність тісно зв’язана і лише разом складає поняття “право власності”. Тобто, власність на майно (річ) це фактичне закріплене законом за суб’єктом права щодо тріади

зазначених вище повноважень. Це право, на законних підставах товарно-грошових відносин, при яких товар оцінюється у грошовому еквіваленті (вартості), може бути передане іншому суб'єкту або для особистого володіння і користування (звичайно за ліцензією), або для подальшого розпорядження (за субліцензією).

Запровадження цих понять стосовно інформації (інформаційної продукції) у принципі дозволяє поширити правове регулювання на результати інформаційної діяльності і упорядкування товарно-грошових відносин різних суб'єктів. Головне правильно визначатися з тим, який суб'єкт є власником інформації, який – володільцем, який – користувачем, а який одержує згідно закону і договору статус розпорядника.

У кінці 40-х років минулого сторіччя виникла теорія інформації (повідомлень), в якій математичними методами почали вивчатися способи вимірювання кількості інформації, що міститься в повідомленні, і її передачі. До побутового життя увійшла одиниця вимірювання обсягу повідомлення – біт. Якщо раніше рахували сторінки, зараз – байти, мегабайти і т. д. Коли з'явилась можливість вимірювати інформацію, а не листи, то вона стала набувати характеристику об'єкту, який має певні фізичні параметри з своєю розмірністю. Іншими словами, “інформація” наблизилася до стану “речі”.

Будь-яка “річ” має вартість і ціну – на її втілення (виготовлення) витрачається енергія, час, природні ресурси. Для створення інформації вони також необхідні і можуть бути пораховані. Деякі конкретні методики підрахунку розміру вартості інформаційної продукції, зокрема, на основі калькуляції можливих поточних витрат, використання ставок роялті, паушальних, комбінованих платежів і ін., вже відомі, див. [12, с. 71-81]. Але, при цьому, сьогодні ніхто не в змозі знати і не може підрахувати скільки коштує “ідея” (в США, наприклад, підхід простий – вартість будь-якої ідеї визначається не більш 1000 \$).

Вищесказане може свідчити про те, що інформація все-таки має певну реальну ціну, її можна оцінити, продати, купити, обміняти і ін. При цьому, вона може набувати тільки їй притаманний статус специфічної власності, на визначених законом умовах. Заперечувати – це йти проти суті економіки і упорядкування правових відносин.

Звичайно, інформація задіяна в суспільному обігу та в товарно-грошових відносинах за допомогою якогось матеріального носія (при цьому, принципово важливим тут є те, що покупеця інтересує не носій з його вартістю, а саме інформація на ньому). Це стосується не окремих ідей, відомостей або фактів, а предметної їх сукупності, що визначає такий суспільно потрібний продукт, як “інформаційна продукція (продукт)” – документована інформація, яка підготовлена для задоволення потреб користувачів [13, с. 86]. І як правильно зазначається у [14]: “Важливою рисою інформаційної продукції є те, що це матеріалізований результат інформаційної діяльності, призначений для задоволення інформаційних потреб громадян, державних органів, підприємств, установ і організацій”.

У загальному плані відзначимо те, що проблема достовірності, випадковості, невизначеності інформації і знань, а також виникнення ідей і новацій завжди була однією з головних у філософії і науці. У основі філософсько-наукових методів пізнання лежить, перш за все, аналіз інформації і зіставлення відомостей-фактів (також їх сукупності), які мають відношення до окремої предметної області дослідження, на основі оцінки суттєвих, додаткових та випадкових ознак. Достовірність фактів набуває серйозного значення тільки тоді, коли є можливість їх “зміряти”, оцінити чисельно і показати, що вони не випадкові. У подальшому, через знайомі методологічні схеми і структуроване знання, прагнуть зрозуміти і аргументувати механізми реалізації реальних потреб. Після цього, і лише після цього, можна говорити про об'єктивність

аргументів, які є підтвердженням факту(-ів), як окремого прояву закономірності, що вимагає внесення коректив в раніше визначені погляди чи якусь парадигму.

По суті, процес накопичення знань ґрунтується на тому, що традиційні уявлення і визнані наукові теорії беруться під сумнів завдяки новим фактам і ідеям, які, на перших порах, мало відповідають сталим парадигмам, а значить і здоровому глузду.

На жаль, для наукового середовища характерне те, що багато хто любить розказувати казки про об'єктивність нормативного пізнання, про його об'єктивні методи і, одночасно, насміхатися над новими ідеями, не розуміючи того, що в майбутньому хтось посміється над їх сталими уявленнями. Якщо переслідувати лише полемічні цілі, які вже не відображають дійсність, і заперечувати можливість іншої точки зору, то, значить, пізнання засноване на вірі. Але наука не може спиратися на маніпулятивний фразеологізм, а ще більш – бути заснована на вірі, див. [15].

Людина в спробах усвідомлення сутності матерії і енергії та проявах у їх змінах, завдяки інформаційному на них впливу, виходить з їх фізичної матеріальності. У сучасному інформаційно-енергетичному розумінні світу, реальність сприймається людиною як фізично відчутне, конкретне, підтверджуване, зрима тощо. Завдяки закріпленню за категоріями конкретним дефініціям, що містять прийнятий в соціумі інформаційний контекст, і невизначеностей в пізнанні, нематеріальність сприймається як абстрактність і неприйнятність. Саме таке сприйняття інформації. І ця проблема не психологічна – вона виникає з однієї з властивостей інформації – неоднозначності в її розумінні, а значить і у відношенні до неї.

Разом з цим, ще раз зазначимо, народження ідеї та отримання нових інформації та знань не обходиться без витрат – інтелектуальних (розумовий процес займає багато часу і дуже багато енергії) і матеріальних (завжди є потреба в ресурсному забезпеченні). Витрати потрібні також і для зберігання інформації. І, нарешті, узагальнення інформації – теж вимагає витрат. При цьому, чим більше інформація має узагальнення – більше витрати, але – тим менша хаотичність і тим більше привноситься порядку та гармонії. В цьому полягає головне призначення науки, яке сприяє подальшому пізнанню навколишньої дійсності і пошукам, зокрема, в техніко-технологічній сфері.

У останні десятиліття три технології, що найсильніше змінили світ, – винахід комп'ютера, створення Інтернету і, дещо раніше за часом, лазера. Ці техніко-технологічні новації-прориви в пізнанні інформаційної сфери з'явилися раптово, непередбачувано, не отримали гідної оцінки у момент відкриття, і, навіть коли їх почали використовувати, ставлення до них ще довго залишалося скептичним.

Комп'ютер винаходили не для того, щоб сформувані нове візуальне або віртуальне середовище, а для інших цілей. Так вийшло, що він дозволив, наприклад, зробити такі математичні відкриття, про які мало хто подумував. До речі, і цілі його створення були абсолютно не для того, щоб мати нову можливість спілкування на дальніх відстанях. Це безумовно не та мета, яку ставили перед собою його розробники – військові. Взагалі, практично всі технічні новації виникають в результаті випадку, коли завдяки значній роботі, натхненню та творчості з'являється те, що, часто, і не шукали. Як говорив Френсис Бекон – *грандіозні прориви – найбільш непередбачувані, ті, що лежать за межами традиційної уяви.*

Головна ж несподіванка в пізнанні суті інформаційних процесів виявилася у тому, що завдяки екрану комп'ютера інформація стала знаходити нове філософське життя – втрачати розпливчатість і абстрактність, а завдяки кодово-цифровій розмірності, якщо говорити юридичною мовою, – стала “упредметнюватися” і наповнюватися конкретикою життя матеріального об'єкту через можливість обчислення її фізичної

величини. Іншими словами, сьогодні можна говорити про інформацію з носієм (тобто про інформаційний продукт) як про реальність, сприймаючи її відчутною, наділяючи її фізичними властивостями, матеріалізуючи її.

У зв'язку з сказаним, можна відзначити таку нову особливість предмету інформаційного права. Вона передбачає правове упорядкування не тільки традиційних інформаційних, а й електронно-інформаційних (інфраструктурних) відносин, а саме:

відзначений вид упорядкування і регулювання відносин, заснований на нових для теорії права і держави поняттях – “дані”, “комп'ютер”, “інформаційно-комп'ютерні технології”, “інформаційні продукція”, “інформаційні ресурси”, “бази даних” та ін., – без яких у сучасних умовах все складніше ефективно здійснювати функціональну діяльність;

оскільки інформаційна продукція володіє унікальними якостями і властивостями, а також для кожної фізичної або юридичної особи складає основу життя і повсякденної діяльності, то кожна людина, підприємство, організація і т. д. може бути її власником, на умовах визначених законом;

володіння, користування і розпорядження інформаційною продукцією, масивами баз даних (інформаційними ресурсами) та ін. у суспільстві реалізується через відповідних фізичних і юридичних осіб. Це потребує запровадження спеціальних механізмів щодо реалізації права власності на інформаційну продукцію, зокрема, для створення умов запобігання порушенню інформаційного, цивільного, кримінального і інших видів законодавства та захисту всіх форм інформаційних ресурсів.

Методи правового упорядкування відносин в сфері інформаційного права.

Включають засоби, прийоми і способи упорядкування та регулювання інформаційних відносин.

Посилаючись на [16, с. 13], М.М. Рассолов відзначає, що “ідея адекватності предмету і методу правового регулювання консервативна і суперечить сучасним тенденціям розвитку теорії права і законодавства” [17, с. 18].

О.А. Баранов у [18] вказує, що “системи методів окремої галузі права – це певний набір методів, що є переважними та/або специфічними при визначенні того, яким чином або способом регулюються відносини у певній сфері суспільного життя. З цього визначення випливає те, що методи може бути поділено на: загальні, котрі використовуються в переважній більшості галузей права; часткові, що використовуються в частині галузей права; та індивідуальні (специфічні), що використовуються тільки в конкретній галузі права. Під методом інформаційного права розуміється певний набір методів, що є переважними при визначенні того, яким чином або способом регулюються суспільні відносини в інформаційній сфері”.

М.М. Рассолов у [17, с. 19-24] до методів інформаційного права відносить історичний метод і системний підхід. Історичний метод характеризується конкретно-історичними, історико-емпіричними формами предмету і способів правового регулювання, видів інформаційних ресурсів і користування ними, конкретних актів, відповідальності за порушення інформаційного законодавства. Він зазначає, що важливе значення має з'ясування питань: як виникло те або інше явище щодо правового регулювання, які основні етапи в своєму розвитку воно пройшло і які його історичні перспективи.

Системний підхід є сукупністю теоретичних принципів і положень, що дозволяють розглядати всі норми як систему, як єдине ціле в тісному зв'язку і взаємодії з іншими правовими нормами та інститутами, простежувати їх зміни в часі і робити обґрунтовані висновки щодо закономірностей розвитку всього механізму правового регулювання

інформаційних відносин у суспільстві. Стосовно процесу правового регулювання інформаційно-правової діяльності системний підхід припускає:

- визначення цілей даного виду правової дії з позиції правової системи в цілому;
- структурний аналіз процесу правового регулювання інформаційно-правової діяльності (суб'єктів і об'єктів, норм, зв'язків, дій та ін.);
- визначення характеру і міри впливу на цей процес зовнішнього середовища;
- дослідження процесів ухвалення і реалізації рішень в ході правового регулювання поведінки учасників інформаційних відносин;
- зживання встановлених в законодавстві заходів до порушників норм.

До часткових методів інформаційного права М.М. Рассолов відносить дозвільний і обмежувально-заборонний методи, кожний з яких має свої особливості застосування.

Дозвільний метод правового регулювання інформаційних відносин припускає такий характер інформаційної діяльності даних учасників правовідносин, за якого їм надається свобода (власний розсуд) в реалізації своїх прав, цілей і задач. При цьому в ході реалізації вказаного дозвільного методу можуть використовуватися й інші методи впливу на поведінку учасників інформаційних правовідносин – делегуючий, рекомендаційний і санкціонуючий, а саме:

делегуючий метод правового регулювання – це такий спосіб, за якого законодавець, відповідний державний орган або особа надає конкретні права і свободи учасникам інформаційних відносин у рамках конкретного розділу інформаційного законодавства;

рекомендаційний метод правового регулювання інформаційних відносин виражається у тому, що законодавець надає учасникам правовідносин самим вибирати ті або інші варіанти поведінки і згідно з цим діяти;

санкціонуючий метод правового регулювання – це такий спосіб, за якого законодавець надає тому або іншому учаснику інформаційних відносин можливість самому ухвалювати рішення по проблемах, що цікавлять його, але ці рішення в той же час повинні бути санкціоновані у встановленому законом порядку.

Обмежувально-заборонний метод правового регулювання інформаційних відносин полягає в регламентації і встановленні суб'єктів даних правовідносин і певних заборонних заходів, які підлягають виконанню на практиці.

В.А. Копилов [7, с. 101] та О.А. Баранов [18, с. 10] виходять з того, що до загальних методів інформаційного права як комплексної галузі права варто віднести методи, що широко використовуються і в інших галузях права, – це диспозитивний та імперативний методи. Перший з них є характерним для приватного права (найбільш показовий приклад – цивільне право), другий – для публічного (найбільш показовий приклад – адміністративне право).

Принципи правового упорядкування відносин в сфері інформаційного права.

Це зафіксовані в правових приписах європейських стандартів ідеї і положення, які визначають суть суспільних відносин та надають системний зміст правовим нормам і інститутам в інформаційній сфері.

Згідно з М.М. Рассоловим – “одним из важных принципов информационного права является, на наш взгляд, принцип приоритетности интересов государства в определении всей государственной политики в сфере формирования информационных ресурсов и информатизации страны”. Він обґрунтовує це тим, що “в соответствии со ст. 3 ФЗ России “Об информации, информатизации и защите информации” именно на государство возложены обязанности в области формирования информационных ресурсов и информатизации России” [17, с. 24]. До інших принципів інформаційного права вчений відносить принципи щодо: “соблюдения законности в информационных

отношениях; соблюдения прав и личных интересов человека в информационном обмене; равенства граждан перед законом в случае совершения любых противоправных действий в сфере информации и информатизации; обеспечения информационной безопасности; необходимости программно-целевого подхода к проблеме информатизации”.

Згідно з В.А. Копиловим, “принципы информационного права базируются на положениях основных конституционных норм (звернемо увагу – не на законі, як у Расолова М.М., а на Конституції. – *Прим. В.Б.*), а также на особенностях и юридических свойствах информации как объекта правоотношений” [10, с. 103]. Далі вчений визначає значимість для законодавства та перелік принципів, тобто: “...приоритетность прав личности; свобода производства и распространения любой информации; запрещение производства и распространения информации, вредной для личности, общества и государства; свободный доступ к информации; полнота обработки и оперативности предоставления информации; законность, непротиворечивость законодательству; ответственность за нарушение норм; отчуждение прав на использование согласно закону или договора; возможность включения в общественный оборот; двуединства информации и ее носителя (осуществление права собственности); распространения информации; организационная форма информации (юридическое подтверждение формы представления информации); экзemplярность информации”.

О.А. Баранов у [19] пропонує “в якості базового принципу інформаційного права ...використовувати принцип забезпечення інформаційної безпеки з урахуванням того, що забезпечення інформаційної безпеки є однією з основних атрибутивних властивостей систем, у тому числі соціальних”. Похідними від цього базового принципу пропонуються наступні принципи: свободи одержання і поширення інформації; об’єктивності, вірогідності, повноти і точності інформації; гармонізації інтересів особи, суспільства і держави в інформаційній діяльності; мінімізації негативного інформаційного впливу; мінімізації негативних наслідків функціонування інформаційних технологій; недопущення несанкціонованого поширення, використання і знищення інформації; не відторгнення інформації; єдність і відмінність інформації і носія інформації; об’єктність надання інформації; обмеження доступу до інформації; обов’язковість опублікування; взаємна гармонізація інформаційного права і вітчизняного законодавства; гармонізація українського інформаційного законодавства з міжнародним законодавством і законодавством інших країн.

Важливим є те, що до вищенаведеного автор також зауважує: “...система принципів інформаційного права не є остаточною, тому що в діалектичному процесі створення конкретних правових норм інформаційного законодавства ...принципи можуть піддаватися відповідним змінам як за кількістю, так і за змістом”.

Висновки.

1. Інформаційна продукція (інформаційний ресурс) – це матеріалізований результат інформаційної діяльності, призначений для задоволення інформаційних потреб, що має специфічні властивості, які об’єднують в собі елементи ідеального і матеріального (сукупність ознак як інтелектуального, так і матеріального права), має параметри, що вимірюються певними фізичними одиницями, вартість та ціну, якими й визначається особливість права володіння, користування і розпорядження в інформаційній сфері.

2. У загальному плані, об’єктом відносин в інформаційній сфері є відомості, повідомлення та факти які “пристосовані”, “прикріплені” до матеріального носія. Якщо ж це стосується упорядкування відносин у віртуальному світі (е-середовищі), то

об’єктом відносин є дані, бази даних, інформаційна продукція, інформаційні ресурси, засоби забезпечення автоматизованих систем даних, у яких відомості “пристосовані”, “прикріплені” до електромагнітного (цифрового, світлового тощо) носія завдяки техніці та технологіям слабких струмів (електроніки та зв’язку). Поняття “дані” визначає формалізовані знаково-кодові комбінації, що представляють інформацію та призначені для їх автоматичної обробки; цифрові дані – це закодовані електричні сигнали й електронні структури. По суті, “дані” – це закодовані та зафіксовані явища та події, вони статичні й у цьому їх важливий суттєвий атрибут (ознака). “Інформація” – це уявлення відомостей, фактів та знань, їх відображення та інтерпретація у свідомості людини, які мають динамічний характер, й це суттєва ознака її відмінності від поняття “дані”.

3. Стосовно головних ознак інформаційного права вважаємо, що:

предметом сфери інформаційного права є інформаційні відносини, які відображають умови і правила поведінки різних суб’єктів права в процесі їх інформаційно-правової взаємодії;

методи сфери інформаційного права – це засоби, прийоми і способи правового упорядкування суспільних відносин і процесів в інформаційній сфері;

принципи сфери інформаційного права – це зафіксовані у європейських правових стандартах ідеї і приписи, які визначають суть інформаційних правовідносин і їх упорядкування, що визначає системний зміст правових норм і інститутів в інформаційній сфері.

Як вважаємо, в сферу інформаційного права має бути введений принцип матеріальності. Тобто, інформаційна продукція (продукт), яка розміщена на матеріальному носії і передбачає забезпечення потреб в упорядкуванні товарно-грошових відносин, повинна одержати статус товару з правом власності на нього, на визначених законом умовах.

Зазначене потребує створення та запровадження відповідної системи механізмів з урахуванням забезпечення балансу прав особи, суспільства і держави.

На наш погляд, сфера інформаційного права має отримати статус автономної самостійності у складі правової системи держави. Для цього є необхідність у створенні цілісної системи інформаційного законодавства України, яка відповідає принципам взаємостосунків і основоположним приписам європейських правових стандартів щодо правових відносин суб’єктів в інформаційній сфері.

В умовах розвитку соціуму під назвою “інформаційне суспільство”, наявність кодексу щодо правового упорядкування відносин в інформаційній галузі у складі національної правової системи може вважатися показником її юридичної зрілості.

Використана література

1. Пріоритетні напрями розвитку правової науки на 2011 – 2015 роки : Рішення Загальних зборів Національної академії правових наук України від 24.09.10 р. – Харків, 2010.
2. В.М. Брижко. Основи систематизації інформаційного законодавства : теоретичні та правові засади : монографія / В.М. Брижко. – К. : ТОВ “Пан-Тот”, 2012. – 304 с.
3. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки : Закон України від 09.01.07 р. № 537-V. – Режим доступу : [//www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)
4. Тихомиров Ю.Л. Публичное право / Ю.Л. Тихомиров. – М., 1995.
5. Рассолов М.М. Правовая информатика и управление в сфере предпринимательства / М.М. Рассолов, В.Д. Элькин, И.М. Рассолов. – М. : Юристъ, 1996.

6. Рассолов М.М. Информационное право : анализ и решение задач / М.М. Рассолов. – М., 1998.
7. Копылов В.А. Информационное право : уч. пособие / В.А. Копылов. – М. : Юристъ, 1997.
8. Агапов А.Б. Основы государственного управления в сфере информатизации в РФ / А.Б. Агапов. – М. : Юристъ, 1997.
9. Баранов О.А. Основи класифікації інформаційного законодавства // Правова інформатика. – 2006. – № 4(12). – С. 23-30.
10. Копылов В.А. Информационное право : учебник / В. Копылов. – М. : Юристъ, 2002.
11. Брижко В.М. До гносеології категорії “інформація” // Інформація і право. – 2011. – № 2. – С. 13-20.
12. Брижко В.М. Ліцензування прав на інформаційні ресурси / В.М. Брижко, Ю.К. Базанов, Л.С. Харченко. – К., Національне агентство з питань інформатизації при Президентові України, 1997 р.
13. Інформаційне суспільство. Дефініції : людина, її права, інформація, інформатика, інформатизація, телекомунікації, інтелектуальна власність, ліцензування, сертифікація, економіка, ринок, юриспруденція / [В.М. Брижко, О.М. Гальченко, А.М. Чорнобров та ін.]. – К. : “Інтеграл”, 2002 р.
14. Баранов О.А. Право власності на інформацію // Правова інформатика. – 2008. – № 1(17). – С. 15-19.
15. Брижко В.М. Маніпулювання свідомістю людини у проблемі упорядкування інформаційних відносин // Правова інформатика. – 2015. – № 1(45). – С. 19-33.
16. Кудрявцев Ю.В. Нормы права как социальная информация / Ю.В. Кудрявцев. – М., 1987.
17. Рассолов М.М. Информационное право : уч. пособие / М.М. Рассолов. – М. : Юристъ, 1997.
18. Баранов О.А. Методи інформаційного права // Правова інформатика. – 2007. – № 4(11). – С. 37-43.
19. Баранов О.А. Система принципів інформаційного права // Правова інформатика. – 2006. – № 2(10). – С. 3-13.

~~~~~ * * * ~~~~~